

А. А. РУМАК

БАРАЦЬБА ПАЛІТЫЧНЫХ ПАРТЫЙ ЗА УПЛЫЎ НА КЛАСАВЫЯ ПРАФСАЮЗЫ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ (1921—1933)

Вывізначаючы для сябе ў якасці галоўнай мэты абарону сацыяльна-эканамічных інтарэсаў працоўных, прафсаюзы Заходняй Беларусі, як і ўсёй Польшчы, у 1921—1933 гг. не маглі пазбегнуць удзелу ў палітычным жыцці грамадства. Прычына гэтага крылася ў падлегласці прафесійных саюзаў уплыву палітычных аб'яднанняў. Амаль усе палітычныя партыі імкнуліся да распаўсюджвання сваіх уплываў на прафсаюзы, самыя масавыя і арганізаваныя аб'яднанні працоўнага насельніцтва, каб падпарадкаваць іх дзейнасць дасягненню сваіх палітычных мэтаў.

Саперніцтва палітычных аб'яднанняў за дамінуючы ўплыў выразна праявілася ў класавых прафсаюзах Заходняй Беларусі. У Беластоку акруговы камітэт Камуністычнай рабочай партыі Польшчы (КРПП) на працягу 1921—1923 гг. стаў найбольш уплывовай палітычнай сілай сярод арганізаваных працоўных. У пачатку 1921 г. камуністы распаўсюдзілі свой уплыў у беластоцкіх прафсаюзах краўцоў, работнікаў тытунёвай прамысловасці, будаўнікоў і гарбароў. Пад канец таго ж года ў 12 прафесійных саюзах пераважная большасць іх членаў ішла за камуністамі, акрамя гандлёвых работнікаў, якія сімпатызавалі Польскай сацыялістычнай партыі (ППС). У Гродне ў студзені 1922 г. камуністы ўплывалі на дзейнасць чатырох з шасці класавых саюзаў¹.

Перавага камуністаў высветлілася і ў авалоданні кіруючымі прафсаюзнымі органамі. На першай ва ўсходніх ваяводствах акруговай канферэнцыі класавых прафсаюзаў 27 жніўня 1922 г. у Беластоку за рэзалюцыю камуністаў аддалі свае галасы 68 дэлегатаў, астатнія 20 набралі ППС і Бунд. У акруговую камісію было абрана 25 чалавек, у пераважнай колькасці з левымі поглядамі. На наступнай канферэнцыі 22 мая 1923 г. камуністы і іх прыхільнікі налічвалі 45 дэлегатаў з 68².

Барацьба за ўплыў на класавыя прафсаюзы ў Вільні прынесла супрацьлеглыя вынікі. На акруговай канферэнцыі 16 ліпеня 1922 г. за рэзалюцыю ППС галасавалі 47 удзельнікаў, з імі былі згодныя па ўсіх пытаннях 9 бундаўцаў. Камуністы разам са сваімі прыхільнікамі атрымалі 37 галасоў. На выбарах у раду бальнічнай касы Вільні ў верасні 1923 г. ППС і Бунд абыйшлі сваіх сапернікаў. Вынікі выбараў прынеслі ім адпаведна дзесяць і сем мандатаў, а левому адзінаму фронту толькі тры.

Наступныя гады прывялі да аслаблення ролі камуністаў у класавых прафсаюзах Заходняй Беларусі, што было выклікана наступнымі абставінамі. Па-першае, на рэвалюцыйны выступленні працоўных Польшчы ўрад адказаў рэпрэсіямі. Больш за ўсіх яны закранулі КРПП, чые дзеянні і лозунгі былі самымі радыкальнымі і небяспечнымі для існаваўшага ладу. У кастрычніку 1924 г. былі забаронены дзевяць класавых саюзаў, апанаваных камуністамі. Па-другое, Кампартыя Заходняй Беларусі на II канферэнцыі (1924 г.) прыняла курс на ўзброенае паўстанне, ігнаруючы агульнапольскую рэвалюцыйную абстаноўку. Усе намаганні камуністы засяродзілі на пашырэнні непапулярных узброеных партызанскіх выступленняў і тым самым значна аслабілі свой уплыў у рабочым руху.

У маі 1926 г. у Польшчы адбыліся падзеі, вельмі значныя для развіцця краіны ў міжваенны перыяд. Былы «начальнік дзяржавы» Юзэф Пілсудскі з дапамогай адданных яму вайскоўцаў звергнуў канстытуцыйны ўрад блока «Хьено-Пяста». Правабуржуазны характар гэтага блока, з аднаго боку, і былая прыналежнасць Пілсудскага да рэвалюцыйнай фракцыі ППС, з другога, надалі яму воблік чалавека левых, сацыялістычных поглядаў. Дзяржаўны пераварот падтрымала большасць насельніцтва, цэнтрэрыскія і левыя партыі, нават камуністы. Праўда, хутка і КПП, і КПЗБ свае паводзіны ў маі прызналі памылковымі.

Майскія падзеі і абвешчаныя палітыка «санацыі» (адраджэння краіны) прывялі да актывізацыі палітычнага жыцця, што выклікала некаторыя перамены ў прафсаюзным руху. Нягледзячы на агульны крызіс польскіх прафсаюзаў, пасля 1923 г. распад класавых саюзаў замарудзіўся, а ў далейшым нават адбыўся рост колькасці ад 218 тыс. членаў у 1926 г. да 241 тыс. у 1929⁴. У той жа час абвастрылася праблема палітычнага адзінства саюзаў. Аб сваіх прэтэнзіях на кіраўніцтва класавымі прафсаюзамі заявіла новая партыя, узнікшая ў чэрвені 1926 г. — ППС-лявіца. Яна аб'яднала

членаў ППС, нязгодных з палітыкай Пілсудскага. ППС-лявіцу актыўна падтрымлівалі камуністы, якія бачылі ў ёй процівагу ППС і магчымасць выкарыстоўваць легальнае становішча для прыкрыцця сваёй дзейнасці. Цэнтральныя камітэты КПП і КПЗБ прапанавалі сваім членам уступаць у рады ППС-лявіцы, каб дапамагчы станаўленню яе мясцовых арганізацый.

Сацыяльна-палітычны крызіс у краіне і антыўрадавыя выступленні працоўных прымусілі КПЗБ у першай палове 1926 г. змяніць тактыку. Крыху раней, у студзені, на III канферэнцыі яна прызнала памылковым курс на ўзброенае паўстанне і адмовілася ад яго. Было прынята рашэнне накіраваць барацьбу працоўных горада і вёскі на задавальненне іх паўсядзённых патрабаванняў, не забываючы, аднак, пра канчатковыя лозунгі партыі. Перамена тактыкі камуністаў дазволіла ім заяваць у 1926 г. прафсаюзы польскіх металістаў у Брэсце, муніцыпальных рабочых і будаўнікоў у Вільні, дрэвапрацоўшчыкаў і аддзяленне «Іглы» у Слоніме. На пачатак 1927 г. у чатырох буйнейшых рабочых цэнтрах Заходняй Беларусі левую палітыку праводзілі 28 класавых саюзаў: у Беластоку — шэсць, Вільні — пяць, Брэсце — дзесяць, Гродне — сем⁵.

Умацаванню левай апазіцыі ў класавых прафсаюзах садзейнічала і ППС-лявіца. Яе фракцыі былі створаны ў шасці прафсаюзах Гродна і ў трох Беластока. Пад уплывам мясцовага камітэта ППС-лявіцы ў чэрвені 1928 г. знаходзілася ад 20 да 60 % членаў сямі класавых прафсаюзаў у Вільні⁶.

Радыкалізм камуністаў і ППС-лявіцы ў змаганні за прафсаюзы сустракаў моцнае супраціўленне ППС і Бунда. Яны ўдала выкарыстоўвалі перавагу свайго легальнага становішча і знаходжанне Цэнтральнай камісіі прафсаюзаў (ЦКЗЗ) пад уплывам іх партый. Саюзам, якія знаходзіліся пад уплывам левых, адмаўлялі ў легалізацыі і памяшканнях, а некаторыя з іх наогул забаранялі. У выніку акруговыя і павятовыя камітэты ППС і Бунда ўзмацнілі ўплыў на класавыя прафсаюзы Беластока, Вільні, Гродна, Баранавіч, Пінска і Ліды.

Сацыял-дэмакраты здолелі ўтрымаць за сабою міжсаюзныя органы і не дазволілі замацавацца ў іх камуністам. У другой палове 20-х гадоў акруговыя камісіі ў Вільні і Беластоку, мясцовыя рады класавых прафсаюзаў у Гродна, Вільні, Ваўкавыску, Баранавічах і Сувалках засталіся ў руках Бунда і ППС. У некаторых месцах (Беласток, Сувалкі) пасады штатных сакратароў прафсаюзных органаў былі сумешчаны з пасадамі кіраўнікоў камітэтаў ППС. Камуністы авалодалі толькі гарадской радай у Брэсце, якую закрыла цэнтральная камісія. На кароткі час гэта ім удалося зрабіць у Пінску. На выбарах новага праўлення рады ў жніўні 1927 г. усе сем мандатаў атрымалі прыхільнікі КПЗБ. Павятовы камітэт ППС пачаў праводзіць сходы ў прафсаюзах, каб дабіцца перавыбараў, а яго прадстаўнік у ЦКЗЗ Дзягілеўскі прапанаваў распустыць пінскую раду за невыкананне рашэнняў цэнтральнай камісіі. Перавыбары праўлення на сходзе рады 29 кастрычніка прынеслі перамогу ППС і Бунду⁷.

Барацьба палітычных партый паміж сабой за прафсаюзы наносіла сур'ёзны ўрон адзінству класавага прафесійнага руху. Пытанне аб адзінстве ўзнікала і ажыццяўлялася толькі эпізодычна. Так, у сакавіку—красавіку 1926 г. левыя саюзы і арганізацыі КПЗБ звярнуліся да акруговых камісій і рад прафсаюзаў, і сваіх палітычных апанентаў з прапановай правесці святкаванне 1 Мая на адзінай платформе. У Беластоку на акруговай канферэнцыі прафсаюзаў быў абраны першамайскі камітэт, у які ўвайшлі прадстаўнікі ППС, бундаўцаў і камуністаў. У Пінску да згоды прыйшлі камуністы, Бунд і ППС-лявіца⁸.

У апошні перад эканамічным крызісам год адбыліся рэзкія перамены ў адносінах камуністаў да сацыял-дэмакратаў. Гучныя заявы камуністаў аб неабходнасці адзінства не адпавядалі справам, накіраваным супраць узамеадзеяння з ППС і Бундам. У лісце ад 7 лютага 1929 г. віленскаму акруговаму камітэту прафаддзел ЦК КПЗБ адзначыў, што «адзінства класавых прафсаюзаў у нашым разуменні гэта было і ёсць адзінства найшчырышых рабочых масаў пад кіраўніцтвам кампартыі...» КПП і КПЗБ паклёпніцкі абвінавачвалі ППС у прамой змове з рэакцыйнымі буржуазнымі коламі і, больш таго, у фашызме. Нават пасля расколу яе ў 1929 г. і вылучэння фракцыі, якая адкрыта заявіла аб падтрымцы Пілсудскага, сама ППС перайшла ў апазіцыю рэжыму. ЦК КПЗБ не бачыў ніякай розніцы паміж дзвюма фракцыямі: «уся ППС і да, і пасля расколу была і ёсць сацыял-фашысцкая, усе яе лідэры і дзеячы былі і ёсць агенты фашызму ў рабочым класе, усе яны служылі і служаць буржуазіі...» Не менш абразліва ацэньвалі камуністы дзейнасць Бунда і дзвюх фракцый ППС⁹.

Безумоўна, прэтэнзіі камуністаў на аднаасобнае кіраўніцтва рабочым рухам, непрыманне імі любых мірных форм абароны сацыяльна-эканамічных інтарэсаў працоўных і беспадстаўнае абвінавачванне сацыял-дэмакратаў у фашызме пашырала мяжу паміж працоўнымі рознай палітычнай арыентацыі.

Гэты паварот ў дзейнасці КПП і КПЗБ — не іх уласнае параджэнне, а быў выкліканы працэсамі ва ўсім камуністычным руху таго часу. Так, у 1928 г. VI кангрэс Камінтэрна і IV кангрэс Прафінтэрна зацвердзілі новую тактыку барацьбы «клас супраць класа». Яна прадугледжвала абвастрэнне барацьбы ў першую чаргу с сацыял-дэмакратыяй, якая была вызначана як «сацыял-фашызм». Новая тактыка камуністаў у прафсаюзах выявілася ў лозунгу «адзіны фронт знізу». З гэтага моманту забараняліся ўсялякія кантакты з кіраўніцтвам рэфармісцкіх класавых прафсаюзаў, дазваляліся кантакты толькі з іх радавымі членамі.

Новая тактыка была глыбока памылковай і небяспечнай для рабочага руху. Яна вяла да арганізацыйнага расколу класавых прафсаюзаў. У Пленум ЦК КПП у студзені 1929 г. прыняў рэзалюцыю, якая заклікала да ўтварэння рэвалюцыйных прафсаюзаў. Услед за ім адбыўся II Пленум ЦК КПЗБ, які таксама прыняў рашэнне аб арганізацыі рэвалюцыйных саюзаў як «адзіны спосаб зберагчы прафрух для класавай барацьбы і сацыялізму» і даў арыентацыю на самастойную арганізацыю забастовачных кампаній і самастойнае кіраўніцтва імі¹⁰. У хуткім часе чырвоныя прафсаюзы ўзніклі ў Вільні — работнікаў шкляной, хімічнай і скураной вытворчасці, друкароў, пекараў, абутнікоў і транспартнікаў; у Беластоку — металістаў, дрэваапрацоўшчыкаў і пекараў. Невялікія саюзы былі створаны ў Брасце, Пінску і другіх гарадах і мястэчках. Ад класавых рэвалюцыйных саюзы адрозніваліся нешматлікасцю і паўлегальным становішчам. Кіраваў імі Савет рэвалюцыйных прафсаюзаў.

Агульная колькасць членаў самастойных левых прафсаюзаў у Заходняй Беларусі складала больш за 2 тыс. і таму яны адыгрывалі ў рабочым руху значна меншую ролю, чым планавалася¹¹. Імкненне камуністаў любой цаной арганізаваць паралельныя саюзы аслабляла іх уплыў на працоўных.

Праз некаторы час ЦК КПЗБ на III Пленуме быў вымушаны правесці карэктывую рашэнняў папярэдняга пленума. Было прызнана магчымым ствараць паралельныя (рэвалюцыйныя) прафсаюзы толькі там, дзе працоўныя наогул не ахоплены прафрухам, ні ў якім разе не выходзіць з рэфармісцкіх саюзаў, умацоўваючы іх левую апазіцыю. У адказ на актыўную барацьбу камуністаў супраць ППС і Бунда кіраўніцтва класавых прафсаюзаў загадала выключыць членаў КПЗБ і іх прыхільнікаў са сваіх саюзаў. Цэнтральная камісія і мясцовыя рады зачынілі шэраг левых аддзелаў: у Беластоку — пекараў, Пінску — рабочых хімічнай вытворчасці, Вільні — гарбароў, Гродне — «Іглы», а ў Кобрыне — чатыры аддзелы прафсаюзаў¹².

Далейшае паглыбленне эканамічнага крызісу і пагаршэнне становішча працоўных мас КПП і КПЗБ успрынялі як прыкметы новага рэвалюцыйнага пад'ёму. Таму яны сталі прэмерна палітызаваць эканамічную барацьбу працоўных і патрабаваць абвясчэння ўсеагульнай рэвалюцыйнай забастоўкі. Такая ацэнка сітуацыі ў краіне абумовіла адыход ад умераных рашэнняў VI Пленума ЦК КПП і III Пленума ЦК КПЗБ і вяртанне да папярэдніх радыкальных рашэнняў. У гэтым ім «дапамог» V кангрэс Прафінтэрна, на якім узялі верх лявацкія тэндэнцыі. Пад іх уплывам была абвешчана самая жорсткая барацьба супраць лідэраў класавых прафсаюзаў, прынята рашэнне аб зняцці лозунга «Ідзіце ў рэфармісцкія прафсаюзы». Было падкрэслена, што стварэнне новых самастойных прафсаюзаў магчыма, у першую чаргу, у Германіі і Польшчы.

Рэкамендацыі Прафінтэрна падштурхнулі КПП утварыць уласны прафсаюзны цэнтр — прафсаюзную ляміцу, каб аб'яднаць рэвалюцыйныя прафсаюзы, левую апазіцыю ў класавых і некласавых саюзах, фабрычныя камітэты і камітэты беспрацоўных. У студзені 1931 г. у Варшаве на паўлегальнай канферэнцыі быў абраны краевы камітэт Прафлявіцы. У Заходняй Беларусі гарадскія камітэты дзейнічалі ў Вільні і Беластоку. Да 1933 г. Прафлявіца ў Заходняй Беларусі змагла аб'яднаць вакол сябе толькі каля 4 тыс. чалавек. Яна актыўна ўдзельнічала ў страйкавай барацьбе працоўных. У 1932, кульмінацыйным годзе эканамічнага крызісу, групы і дзеячы Прафлявіцы кіравалі 19 і аказвалі рашучы ўплыў на ход 10 страйкаў з удзелам 25 тыс. рабочых¹³. Аднак Прафлявіца не змагла аб'яднаць большасць арганізаваных працоўных, на што разлічвала

кіраўніцтва КПЗБ. Асноўная частка іх засталася ў складзе легальных класавых прафсаюзаў, з якімі яны былі традыцыйна звязаны. У пачатку 1933 г. да акруговых камісій у Беластоку і Вільні належыла 10754 члены саюзаў¹⁴.

Барацьба палітычных партый за ўплыў на прафсаюзы вяла да расколу прафесійнага руху і была, натуральна, не на карысць інтарэсам працоўных. Масавыя выступленні працоўных Заходняй Беларусі ў час крызісу паказалі, што пасляхова абараняць сваё сацыяльна-эканамічнае становішча і дэмакратычныя правы працоўныя рознай палітычнай арыентацыі могуць толькі тады, калі яны выступаюць адзіным фронтом.

¹ Гл.: Ruch robotniczy na Białostocczyźnie: Studia i materiały. Warszawa, 1987. S. 51.

² Гл.: Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Ф. 242, воп. 1, спр. 3, арк. 85.

³ Гл.: Революционное движение в Вильнюсском крае. 1920—1940: Документы и материалы. Вильнюс, 1978. С. 55, 63.

⁴ Гл.: Kwartalnik historii ruchu zawodowego. Warszawa, 1984. № 3. S. 55.

⁵ Гл.: НАРБ. Ф. 242, воп. 1, спр. 189, арк. 46.

⁶ Гл.: Дзяржаўны архіў Літоўскай Рэспублікі. Ф. 51, воп. 17, спр. 19, арк. 27, 28.

⁷ Гл.: Дзяржаўны архіў Брэскай вобласці (ДАБВ). Ф. 2, воп. 1, спр. 1294, арк. 214.

⁸ Гл.: НАРБ. Ф. 242, воп. 1, спр. 15, арк. 121.

⁹ Там жа. Спр. 150, арк. 208, 407.

¹⁰ Там жа. Арк. 478.

¹¹ Там жа. Спр. 363, арк. 2.

¹² Гл.: ДАБВ. Ф. 1, воп. 9, спр. 209, арк. 26.

¹³ Гл.: НАРБ. Ф. 242, воп. 1, спр. 363, арк. 137.

¹⁴ Гл.: Ruch robotniczy na Białostocczyźnie w XIX i XX wieku. Warszawa, 1979. S. 241; НАРБ. Ф. 242, воп. 1, спр. 363, арк. 189.

ДИН СЯНПИН

О НЕКОТОРЫХ ПРИНЦИПАХ КОМПЛЕКТОВАНИЯ КОНТИНГЕНТА И ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ БЕЛОРУССКОЙ ПРОФТЕХШКОЛЫ В 70-е — НАЧАЛЕ 80-х ГГ.

В 70-е гг. в Белоруссии была разработана широкая программа формирования рабочей смены. Важная роль отводилась в ней профтехучилищам, особенно после того, как межшкольные учебно-производственные комбинаты доказали свою несостоятельность.

В это время потребность народного хозяйства в квалифицированных рабочих проявилась главным образом в сфере сельского хозяйства, строительства, легкой и пищевой промышленности, бытового обслуживания. По состоянию на 1 августа 1980 г. план приема по училищам строительного профиля был выполнен на 45,8, сельскохозяйственного — на 61,4 %, недовыполнение плана приема по всем типам училищ составило около 13,7 тыс. чел., в том числе по дневной форме обучения — 9,4 тыс. Из них городскими ТУ план был выполнен на 95,4, сельскими ПТУ — на 63,1, средними ПТУ — на 81,1 %¹. Абсолютное большинство выпускников общеобразовательной школы проходили производственное обучение в межшкольных УПК или школьных мастерских. Межшкольные УПК хотя отбирали у профтехобразования значительный контингент учащихся, но не обеспечили качественной подготовки квалифицированных рабочих. Большинство из окончивших УПК не могли на производстве подтвердить присвоенный им рабочий разряд. Многие из выпускников школ получали в УПК профессию на всякий случай, «про запас» и в дальнейшем ее не использовали. Неукомплектованность многих профтехучилищ можно также объяснить их непрестижностью у молодежи и родителей.

В ряде случаев комплектование ПТУ, особенно отраслевых, осуществлялось административными методами. Такая практика привела к тому, что в профтехучилища попадали наименее дисциплинированные и слабо подготовленные подростки.

Среди поступающих в учебные заведения профтехобразования большинство составляли юноши. Однако рост масштабов применения женского труда требовал увеличения и совершенствования подготовки кадров из числа женщин. Таким образом, расширение обучения девушек в ПТУ явилось насущной потребностью.

Все возрастающие потребности народного хозяйства в квалифицирован-